

Anne Linder

Inklusion gennem pædagogisk relationsarbejde

En guide til inkluderende samspil

Inklusion gennem pædagogisk relationsarbejde

Pædagogik er en mellemmenneskelig aktivitet, og kvaliteten af det der foregår i mellemrummene mellem mennesker er en vigtig inkluderende faktor.

Inklusion handler om at skabe accept, respekt og lige muligheder. Ansvar, for den vellykkede inklusion, kan ikke placeres hos den enkelte aktør. Det handler om at sikre, at alle bliver aktive deltagere i fællesskabet. Når denne opgave skal løftes bliver det relationelle forhold meget centralt.

Mønsterbryderforskningen dokumenterer, at "kvalitative relationer har mere end noget andet været udslagsgivende for det individuelle mønsterbrud" (Elsborg, 1999) Men hvad er kvalitative relationer og hvilke kompetencer skal den professionelle have for at kunne bidrage aktivt til det individuelle mønsterbrud? Dette hæfte introducerer de otte samspilstemaer, der er vigtige i udviklingen og forståelse af relationskompetencen.

Hæftet henvender sig til alle de pædagogiske professionelle.

God læselyst

Anne Linder
Psykolog og forfatter
August 2012

Af samme forfatter

Linder, Anne(2004): Relationsarbejde i børnehaven" Dafolo

Linder, Anne & Mortensen, Stina B.(2006): "Glædens pædagogik" Dafolo

Linder, Anne (2007): "Relationer der rykker" Dafolo

Linder, Anne (2010): " Pædagogisk relationsarbejde" Bog i LP-serien Dafolo

Linder, Anne (2010): "Værktøjskasse til pædagogisk relationsarbejde" Dafolo

Linder, Anne (2011) oversat og bearbejdet Jennifer Fox Eadens

"Styrkebaseret pædagogik" Dafolo

Linder, Anne (2012): "Inklusion gennem styrkebaseret pædagogik" Egen udgivelse

Indhold

Inklusion gennem pædagogisk relationsarbejde.....	2
Hvad er relationskompetence?	3
De otte samspilstemaer.....	4
Forslag til brug af hæftet.....	5
Samspilstema 1. Vis positive følelser for barnet/den unge	6
Samspilstema 2. Se barnets/den unges kontaktmæssige initiativer - justér dig.....	7
Samspilstema 3. Inviter til samtale - lyt og svar	8
Samspilstema 4. Vis venlighed og anerkendelse.....	9
Samspilstema 5. Fang barnets/den unges opmærksomhed	10
Samspilstema 6. Fasthold barnets/den unges opmærksomhed	11
Samspilstema 7. Forbind barnets/den unges oplevelse.....	12
Samspilstema 8. Guid og vejled barnet/den unge.....	13
Relationscirkel	14
Selviagttagelseskema	15

Hvad er relationskompetence?

Tidligere har vi manglet et fælles fagteknisk sprog for det relationelle forhold. Men med ICDP programmet (International Child Development Program) skabt af den norske professor i psykologi Karsten Hundeide (2004) har vi fået en samspilsmanual med tre forskellige dialogformer, der er kernekomponenterne i et godt samspil.

De otte samspilstemaer

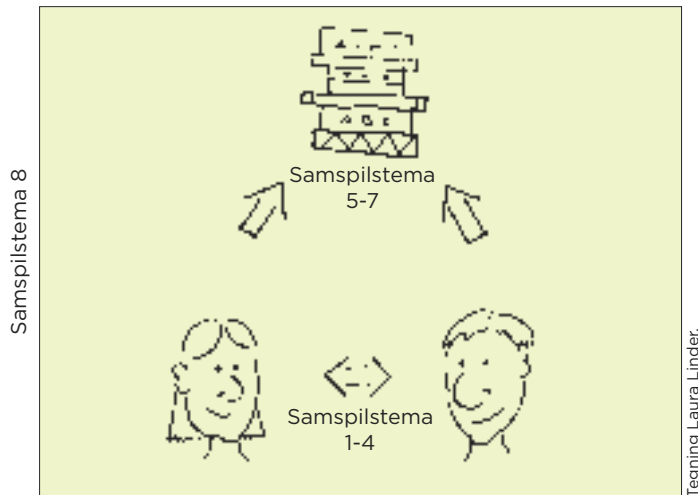
Den følelsesmæssige dialog (Samspilstema 1-4). Anvendes til at skabe og optimere den gensidige kontakt mellem barnet/den unge og den professionelle.

Den meningskabende og lærende dialog (Samspilstema 5-7). Anvendes til at samle barnets/den unges opmærksomhed mod noget – uden for relationen.

Den guidende og vejledende dialog (Samspilstema 8). Anvendes til at støtte barnet/den unge til at gøre det mest hensigtsmæssige i den sociale kontekst.

Når man mestre alle 8 samspilstemaer er man relationskompetent, der defineres således; Relationskompetence er evnen til at etablere, fastholde og udvikle en følelsesmæssig kontakt, og ud fra denne kontakt at skabe en lærende og vejledende dialog.

- 1. Vis positive følelser og glæde for barnet/den unge**
- 2. Se barnets/den unges initiativ – justér dig**
- 3. Inviter barnet/den unge til samtale – lyt og svar**
- 4. Vis venlighed og anerkendelse overfor barnet/den unge**
- 5. Fang barnets/den unges opmærksomhed**
- 6. Fasthold barnets/den unges opmærksomhed
- vis følelser og entusiasme**
- 7. Forbind barnets/den unges oplevelse – uddyb og forklar**
- 8. Fortæl barnet/den unge, hvad det må og skal. Trin for trin**

Forslag til brug af hæftet

Du kan alene eller i en gruppe gennemlæse hæftet og reflektere over dine egne og/eller andres relationelle samspilsevner.

Udfyld relationscirklen (s. 14) og måske vil du opdage, at nogle af de børn/de unge du har ansvaret for befinder sig i den relationelle risikozone. Samspilstemaerne kan give dig en konkret vejledning i, hvad du kan gøre for at forbedre samspillet.

Selviagttagelseskemaet (s. 15) kan bruges som analysemodel

- Af relationelle forhold som opleves som problematiske
- Af relationelle forhold som opleves som gode og stærke

Hæftet kan også bruges til

- Selvevaluering af konkrete relationelle forhold
- Pædagogiske samtaler om relationelle forhold
- Supervision og vejledning
- Kollegial skygning og feedback

Samspilstema 1

Vis positive følelser og glæde for barnet/den unge

Det er vigtigt for mennesker, at blive mødt positivt af andre. Smilet bekræfter, at du er følelsesmæssig tilgængelig. Smilet signalerer, at du er positivt stemt og tilgængelig for kontakt. Positive emotioner udvider og åbner din mentale kapacitet – så det er nemmere for dig at være nærværende i samspillet.

Det er selvfølgelig ikke muligt at være lige smilende alle dage og på alle tidspunkter af dagen, men generelt er det vigtigt at du får signaleret åbenhed overfor børnene/de unges kontaktmæssige initiativer. Nogle af børnene/de unge kan have svært ved at tage kontakt til dig, men hvis du smiler, støtter du deres kontaktforsøg. Det er særligt vigtigt i kontaktetableringsfasen, at den anden oplever, at du bekræfter hans spæde kontaktmæssige initiativer.

Nogle børn/unge er generte og usikre, når de skal tage kontakten til dig. Disse børn må du være særlig opmærksomme på, da de er meget sensitive overfor dine signaler om "tilgængelighed".

Nogle børn/unge er meget langsomme. Det er vigtigt at, at du også giver den langsomme person tid.

Selvurdering

A. I hvor høj grad viser du positive følelser overfor barnet/den unge. (sæt kryds)

1. I høj grad	2. I nogen grad	3. I middel grad	4. I mindre grad	5. Slet ikke
---------------	-----------------	------------------	------------------	--------------

- B. Giv eksempler på, hvordan du viser positive følelser i praksis.
- C. Hvordan tror du, at et barn/en ung, der bliver mødt med negative følelser eller ligegyldighed fra personalet oplever sin dag i institutionen/skolen?
- D. Forsøg at beskrive dine evner til at vise positive følelser.
- E. Hvordan tror du, at dine kollegaer vil beskrive dine evner til at vise positive følelser?
- F. Er der nogen børn/unge, du har lettere ved at være imødekommende overfor end andre?

Samspilstema 2

Se barnets/den unges kontaktmæssige initiativer - justér dig

Identitet og selvværd udvikles i samspil med andre mennesker. Vi bliver til og formet i samspillet med andre. Vi udvikler og vedligeholder vores selvværd gennem hele livet, blandt andet ved at omgivelserne reagerer positivt på vores initiativer. Initiativerne kan være sproglige, følelsesmæssige eller adfærdsmæssige.

Et tydeligt sprogligt initiativ kan være, når barnet/den unge henvender sig og spørger dig direkte om noget eller forsøger at få øjenkontakt med dig. Men de kontaktmæssige initiativer kan også være mindre synlige: Fx ved at barnet/den unge bliver ved med at kredse om dig, selvom han ikke tager direkte kontakt.

Det er også vigtigt at kunne justere sig følelsesmæssigt, det vil sige at du forsøger at stille dig på den samme følelsesmæssige frekvens som barnet/den unge er på.

Barnet/den unge oplever det positivt, når det får sine følelser spejlet.

At justere sig fysisk betyder fx at komme i øjenhøjde, uanset om barnet kravler på gulvet eller sidder ved et bord og arbejder.

Nogle børn/unge er meget langsomme. Det er vigtigt, at du også giver den langsomme person tid.

Selvurdering

A. I hvor høj grad magter du at justere dig efter barnet/den unge. (sæt kryds)

1. I høj grad	2. I nogen grad	3. I middel grad	4. I mindre grad	5. Slet ikke
---------------	-----------------	------------------	------------------	--------------

B. Giv eksempler på, hvordan du justerer dig i praksis.

C. Hvordan tror du, at et barn/en ung, der bliver overset af personalet oplever sit hverdagsliv i institutionen/skolen?

D. Forsøg at beskrive dine evner til at justere dig.

E. Hvordan tror du, at dine kollegaer vil beskrive dine evner til at justere dig?

F. Er der nogen børn/unge, hvis initiativer du hurtigere opdager end andres?

Samspilstema 3

Inviter til samtale – lyt og svar

Den gode samtale opstår ikke af sig selv, men er resultatet af pædagogiske processer. Lyt og svar er grundlæggende elementer i den menneskelige kommunikation. Den kommunikative turtagning er betydningsfuld for alle mennesker. Turtagningen skaber gensidighed og oplevelsen af at indgå i et mikrosocialt fællesskab.

I en travl hverdag kan denne turtagning og oplevelse af gensidighed have trange kår, fx hvis den professionelle stiller for mange og for hurtige spørgsmål til barnet/den unge. Det er vigtigt at kunne tåle "pauser" i samspillet. Det tager tid at tænke sig om – nogle børn/unge tænker langsom, og har derfor brug for mere tid til at svare på dine spørgsmål.

Du kender sikkert den følelse af usikkerhed eller utilfredshed man kan opleve på et dansegulv, hvis man ikke kan fange rytmen i dansen. Urytmisk kommunikation kan efterlade samme følelse af utilstrækkelighed.

Både den verbale og nonverbale kommunikation skaber et emotionelt bånd mellem mennesker og bidrager til vores oplevelse af at have værdi for os selv og andre.

Nogle børn/unge er meget langsomme. Det er vigtigt at, at du også giver den langsomme person tid.

Selvurdering

A. I hvor høj grad magter du at være åben overfor barnets/den unges følelsesmæssige og kommunikative initiativer? (sæt ét kryds)

1. I høj grad

2. I nogen grad

3. I middel grad

4. I mindre grad

5. Slet ikke

B. Giv eksempler på, hvordan du inviterer til samtale.

C. Hvordan tror du, at et barn, der kun sjældent eller aldrig oplever at fange rytmen i samtalen oplever sit hverdagsliv i institutionen/skolen?

D. Forsøg at beskrive dine evner til turtagning i kommunikationen.

E. Hvordan tror du, at dine kollegaer vil beskrive dine evner til at lytte og svare?

F. Er der nogen børn/unge, du har nemmere ved at falde i "rytme med"?

Vis venlighed og anerkendelse

Venlighed og anerkendelse vitaliserer mødet mellem mennesker. Vi kan alle genkalde os situationer, hvor vi ikke blev mødt med venlighed. Når du er venlig, tilfører du samspillet positiv energi og bidrager til det andet menneskes velbefindende.

Anerkendelse betyder at "erkende som havende gyldighed" som ligger tæt op af begrebet "at værdsætte". Når du anerkender dig selv eller andre, værdisætter du dig selv eller andre positivt. Anerkendelse er psykologisk ilt. Vi føler os mentalt opløftet og oplever at få tilført ny energi. Det gode liv er afhængigt af, at vi oplever glæde og positive emotioner. Når du viser anerkendelse formidler du en følelse af menneskelig betydningsfuldhed overfor andre i modsætning til en adfærd, der overser og ignorerer andre. Anerkendelse adskiller sig fra ros. Anerkendelse handler om at *bekræfte* den anden, mens rosen mere går på at *bedømme* den anden. Eller, lidt forenklet formuleret, anerkendelse handler om hvad barnets/den unge "er" altså en accept af mennesket, som det er, med dets paradokser og modsætninger, mens rosen handler om, hvad barnet/den unge "gør".

Når du møder barnet/den unge med venlighed og anerkendelse siger du måske en noget positivt, som følges af et smil, et klap på skulderen eller et venligt blik eller nik eller blot et "thumbs up".

Selvurdering

A. I hvor høj grad magter du at vise venlighed og anerkendelse? (sæt ét kryds)

1. I høj grad	2. I nogen grad	3. I middel grad	4. I mindre grad	5. Slet ikke
---------------	-----------------	------------------	------------------	--------------

- B. Giv eksempler på, hvordan du viser anerkendelse i praksis.
- C. Hvordan tror du, at et barn/en ung, der bliver overset og ignoreret af personalet oplever sit hverdagsliv i institutionen/skolen?
- D. Forsøg at beskrive dine evner til at give anerkendelse.
- E. Hvordan tror du, at dine kollegaer vil beskrive dine evner til at vise anerkendelse?
- F. Er der nogen børn/unge, du har nemmere ved at vise anerkendelse end andre?

Samspilstema 5

Fang barnets/den unges opmærksomhed

Allerede inden barnet er 1 år begynder det at pege. Pegningen er et biologisk og socialt signal, der fortæller at barnet nu er så kognitivt modnet, så det kan begynde at interessere sig for verden omkring sig. Denne biologiske og sociale parathed finjusteres og udvikles hele livet. Efterhånden suppleres eller erstattes pegningen med en fælles blikretning. Når andre mennesker peger eller ser i en bestemt retning, er vi biologisk forprogrammeret til at samle vores opmærksomhed mod samme punkt. Men vi kan have vanskeligheder ved at samle vores opmærksomhed og bevare fokus. Hvis man fx er usikker og utryk kan det være svært at fastholde sin opmærksomhed. I nogle situationer kan barnet/den unge have brug for hjælp til at samle sin opmærksomhed mod ting eller forhold i omgivelserne. Du kan sige "se her i bogen" - mens du peger og viser det frem, du ønsker barnet/den unge skal se. En samlet opmærksomhed mod et fælles tredje (bogen) uden for relationen er en forudsætning for at du kan understøtte barnets/den unges læring. Fælles og gensidig opmærksomhed er en forudsætning for læring.

Nogle børn/unge er meget langsomme. Det er vigtigt at, at du også giver den langsomme person tid.

Selvvurdering

A. I hvor høj grad magter du at skabe en fælles opmærksomhed? (sæt ét kryds)

1. I høj grad

2. I nogen grad

3. I middel grad

4. I mindre grad

5. Slet ikke

B. Giv eksempler på, hvordan du skaber fælles opmærksomhed.

C. Hvordan tror du, at et barn/en ung, der ikke får delt sine oplevelser med de professionelle udvikler sig?

D. Forsøg at beskrive dine evner til at skabe fælles opmærksomhed.

E. Hvordan tror du, at dine kollegaer vil beskrive dine evner til at skabe fælles opmærksomhed?

F. Er der nogen børn/unge, du har nemmere ved at skabe fælles opmærksomhed med end andre?

Fasthold barnets/den unges opmærksomhed

Ved at beskrive det, man oplever sammen – med følelser og entusiasme, vil oplevelsen stå klarere for barnet/den unge. Når den professionelle med sine følelser – beskriver fx en bog eller en aktivitet for barnet/den unge: fx ”det er en virkelig god bog” eller ”det er en meget sjovt spil”, signaleres betydningsfuldhed. Gennem brugen af sine følelser kan den professionelle fortolke og formidle mening til barnet. Et hverdagsliv består af mange oplevelser, men barnets husker bedst de episoder, der har en tydelig følelsesmæssig grundtone. For at fastholde barnets opmærksomhed må den professionelle give sig ”selv i pant” ved at bruge sine positive følelser. Når barnet/den unge oplever at den professionelle er engageret og ”committed” i den enkelte læringssituation, er der større chance for at læringssituationen opleves som noget betydningsfuldt og positivt.

Når barnet/den unges opmærksomhed fastholdes, trænes koncentrationen, som er en værdifuld færdighed i læring.

Nogle børn/unge er meget langsomme. Det er vigtigt at, at du også giver den langsomme person tid.

Selvvurdering

A. I hvor høj grad magter du at fastholde barnet/den unges opmærksomhed ved at vise følelser og entusiasme? (sæt ét kryds)

1. I høj grad	2. I nogen grad	3. I middel grad	4. I mindre grad	5. Slet ikke
---------------	-----------------	------------------	------------------	--------------

- B. Giv eksempler på, hvordan du viser følelser og entusiasme.
- C. Hvordan tror du, at et barn/en ung, der sjældent/aldrig oplever en engageret professionel oplever sit hverdagsliv i institutionen/skolen?
- D. Forsøg at beskrive dit engagement.
- E. Hvordan tror du, at dine kollegaer vil beskrive dine evner til at fastholde børns opmærksomhed?
- F. Er der nogen børn/unge, hvis opmærksomhed det er nemmere for dig at fastholde end andres?

Samspilstema 7

Forbind barnets/den unges oplevelse

For at børn og unges viden udvides, må de voksne uddybe og forklare de fælles oplevelser. Gennem de voksnes fortællinger og forklaringer får barnet sin første fornemmelse af tid. Det der opleves lige nu, kan forbindes med en fortid og en fremtid – som er en nødvendig skabelon for læring. Når mennesker lærer, er det en kombination af processer gennem livsforløbet, hvor fortidens oplevelser, fletter sig ind i nuet og får betydning for fremtiden.

Vi forsøger hele tiden at skabe mening i vores møde med omverdenen. Barnets/den unges aktuelle viden udspringer af fortidige oplevelser. Når du som professionel imødekommer barnets/den unges ønsker og behov, kan du påvirke fremtiden og læringen, når det lykkes at "overskride" eller måske "overbyde" det aktuelle behov – ved at skabe sammenhæng både bagud og fremadrettet. ("Den bog jeg læser for dig nu, er anderledes end den jeg læste i går. I morgen vil jeg læse en helt tredje bog"). Dette er nødvendigt og vigtigt i barnets intellektuelle udvikling.

Nogle børn/unge er meget langsomme. Det er vigtigt at, at du også giver den langsomme person tid.

Selvurdering

A. I hvor høj grad magter du at udvide den aktuelle oplevelse ved at inddrage en relevant tidligere og/eller fremtidig oplevelse? (sæt ét kryds)

1. I høj grad

2. I nogen grad

3. I middel grad

4. I mindre grad

5. Slet ikke

B. Giv eksempler på, hvordan du udvider barnets/den unges oplevelser?

C. Hvordan vil en person udvikle sig, hvis det sjældent får udvidet sin oplevelse?

D. Forsøg at beskrive dine evner til at folde en fælles oplevelse ud.

E. Hvordan tror du, at dine kollegaer vil beskrive dine evner til at folde barnets/den unges oplevelse ud?

F. Er der nogen børn/unge, du har nemmere ved at udfolde dig personligt og fagligt overfor?

Guid og vejled barnet/den unge

Barnet/den unge har brug for at få præciseret og tydeliggjort, hvilke adfærdsmæssige forventninger der er. Fortæl hvad der adfærdsmæssigt forventes ved at give tydelige handleanvisninger. Det er langt nemmere for barnet/den unge at gøre det rigtige, hvis de ved, hvad det rigtige er. Det er opslidende og ubehageligt for mennesker at skulle prøve sig frem – og måske gang på gang – fejle og blive mødt med negative påbud/forbud. Det er nemmest, for alle parter, når der gives tydelige handleanvisninger ("Når du bruger cyklerne på legepladsen, må du gerne..."). Handleanvisningerne adskiller sig fra påbud/forbud ("når du bruger cyklerne må du ikke..."). Alle mennesker har brug for at blive guidet og vejledt, når vi kommer ind i ukendte sociale arenaer.

Børn og unge skal også have hjælp til at udvikle deres selvkontrol. For at kunne mestre sit følelsesliv, er det vigtigt at barnet/den unge udvikler fornemmelsen for den tidsmæssige ramme. Derfor må den professionelle markere tydeligere begyndelser og afslutninger. "Så nu starter vi,," eller "om lidt stopper vi..." Disse sproglige markører af samspillet gør det nemmere for barnet/den unge at planlægge og udholde. Nogle børn/unge er meget langsomme. Det er vigtigt, at du også giver den langsomme person tid.

Selvurdering

A. I hvor høj grad magter du at guide og vejlede barnet/den unge? (sæt ét kryds)

1. I høj grad	2. I nogen grad	3. I middel grad	4. I mindre grad	5. Slet ikke
---------------	-----------------	------------------	------------------	--------------

- B. Giv eksempler på, hvordan du guider og vejleder
- C. Hvordan vil en person udvikle sig, hvis den sjældent bliver guidet og vejledt?
- D. Forsøg at beskrive dine evner til at guide og vejlede.
- E. Hvordan tror du, at dine kollegaer vil beskrive dine evner til at guide og vejlede?
- F. Er der nogen børn/unge, du har nemmere ved at guide og vejlede end andre?

Relationscirkel

Den relationelle afstand mellem dig og børnene/eleverne. Det skal understreges, at du godt kan være bekymret for barnet/den unge, selvom relationen er god.

Instruktion

Skriv dit eget navn i midten. Tænk på din børne/elevgruppe. Sæt navnene ind i modellen.

- Sikkerhedszonen: De børn/unge, du er sikker på, du aktuelt har en god udviklingsstøttende relation til.
- Risikozonen: De børn/unge, du aktuelt har en lidt/noget problematisk/usikker relation til.
- Farezonen: De børn/unge, du aktuelt har en meget problematisk/meget usikker relation til.

	Positiv udgave af samspilstemaerne	Selvurdering Tænk på et barn/en ung og sæt et kryds pr. linje. "Kvaliteten af det samspil jeg tilbyder barnet/den unge..."					Negativ udgave af samspilstemaerne
		Er godt/fantastisk	Er ok/i orden/uden at være fantastisk	Er ukendt/ neutralt/ 50/50	Er overfladisk og noget ringe	Er meget ringe/meget problematisk	
1	Jeg viser positive følelser og glæde for barnet/den unge.						Jeg negligerer og afviser barnet/den unge.
2	Jeg ser barnets/den unges initiativ og justerer mig efter initiativet.						Jeg dominerer og pådutter barnet/den unge min egne ideer og initiativer.
3	Jeg inviterer barnet/den unge til samtale, lytter og svarer.						Jeg taler ikke med barnet/den unge og viser ligegyldighed overfor hans kontaktforsøg.
4	Jeg viser venlighed og anerkendelse og bekræfter det barnet/den unge magter at gøre.						Jeg er uvenlig og underkender barnet/den unge.
5	Jeg fanger barnets/den unges opmærksomhed så der sker en fælles oplevelse.						Jeg overser og devaluerer barnets/den unges værdier og færdigheder.
6	Jeg fastholder barnets/den unges opmærksomhed - viser følelser og entusiasme.						Jeg distraherer og forvirrer barnet/den unge med modstridende stimuli.
7	Jeg forbinder barnets/den unges oplevelser - uddyber og forklarer.						Jeg giver ikke barnet/den unge forklaringer.
8	Jeg guider og vejleder barnet/den unge. Fortæller ham hvad han må og skal - trin for trin.						Jeg undlader at vejlede/guide barnet/den unge. Bruger negativ grænsesætning. "Du må ikke..."

Anne Linder efter inspiration af Karsten Hundeide (2004) "Relationsarbejde i skole og institution". Dafolo

En god relation er kendetegnet ved, at det ene menneske retter sin opmærksomhed mod et andet menneske og handler på en sådan måde, at det andet menneske blomstrer og oplever sig inkluderet i fællesskabet.

Relationer styrker vores fornemmelse af at tilhøre et fællesskab. Når vi oplever nærvær, åbenhed og interesse hos andre øges vores menneskelige velbefindende, og vi oplever at have et godt liv.

Glæde, venlighed og anerkendelse er positive emotioner, der vitaliserer det relationelle forhold. – Og glade børn lærer bedre.

Men relationer kan også være besværlige. Hæftet introducerer otte temaer for godt samspil, som de professionelle kan anvende i det pædagogiske relationsarbejde.

Anne Linder
Psykolog og forfatter

Hæftet kan købes www.annelinder.dk